

כאן הם מוציאים את הלחצים שלהם

לומדים אצלי טרום בלט, בלט קלאסי, מודרני וקומפוזיציה ותנועה לכל הגילאים."

איך מתנהלים הלימודים?

"רגיל, כמו בכל סטודיו למחול, לאורך כל השבוע. פעם בשבוע לקטנים, אחר כך פעמיים או שלוש בשבוע לפי הגיל. הגדולים, בתיכון, לוקחים (שיעורי) מודרני, קלאסי וקומפוזיציה ארבע פעמים בשבוע, ובנוסף יש להם חזרות בשבת. הם עובדים הרבה שעות, בעיקר בסטודיו שלי, 'המרכז לתנועה ומחול – סטודיו ראבעה מורקוס' – בכפר יאסיף. בנוסף לתלמידים אני עובדת עם הלהקה שלי, 'רימאז', מלה שפירושה 'התנועה היצירתית, הזריזה והיפה', כלומר, מורכבת ויפה. בלהקה יש שמונה רקדניות מעל גיל 18 (כרגע יש גם רקדן המופיע עם הלהקה). לפעמים אני מקבלת גם תלמידות צעירות יותר שאני מלמדת ונותנת להן צ'אנס לעלות על הבמה, כי אני רוצה לגדל דור של רקדנים שיידעו את שפת המחול העולמית, שגם אם יגיעו לתל אביב או לחו"ל יידעו בדיוק מה שיודעים שם. הם עוברים סדנאות בסטודיו עם מורים אורחים, כמו רפרטואר של להקת המחול הקיבוצית, או שחזור ריקוד של בלט קלאסי, כדי להעשיר את השפה התנועתית שלהם. אני לא יודעת מי ייצא רקדן. אני נותנת ואני מקבלת, הם באים בכיף".

נתמקד בצד החינוכי של העבודה שלך. איך את רואה את העיסוק של התלמידים במחול מהפן החינוכי? איזו תרומה זה משאיר אצלם, אצל ההורים ובחברה כולה?

"תשמעי, כשהם נכנסים לחלל רחב, שזה החלל היחיד שהם יכולים לנוע בו בחופשיות, זה נותן להם חופש ביטוי. בבית אסור להם לזוז, בבית יש חפצים, בבית הספר הם מאחורי השולחן חצי יום, האלימות גוברת, אז כשהם באים לכאן הם נפתחים למקום שהוא חופשי יותר ויש פחות לחץ. כאן הם מוציאים את הלחצים שלהם. בנוסף לזה חשובה לי ההנאה, שהם ייהנו מהריקוד. הם

תפילה, כוריאוגרפיה וביצוע: ראבעה מורקוס
Prayer, choreography and dance:
Rabeah Murkus

ערבית ראשונה, נפגשנו לשיחה על חינוך, מחול ויצירה.

ספרי לי על התלמידים שלך. מאיפה הם מגיעים ואילו שיעורים את מלמדת?

"אני מלמדת משנת 1990 ברוב הכפרים בגליל, וזה עשר שנים אני מלמדת רק בכפר יאסיף ובשפרעם בסטודיו למחול. התלמידים שלי מגיעים מכל אזור הגליל והצפון – כפר יאסיף, עכו, מעלות, פסוטה, מעיליא, תרשיחא, ג'דיידה, אל-מכר ואבו-סנאן. תלמידים בגיל שנתיים וחצי (אני מלמדת) תנועה לגיל הרך יחד עם ההורים – משחקי מחול קוראים לזה – ובהמשך

מיכל רוזנצווייג

ראבעה מורקוס, רקדנית, כוריאוגרפית, מורה למחול ומנהלת סטודיו ובית ספר למחול בכפר יאסיף, היא מחלוצות המחול המערבי בקרב האוכלוסייה הערבית בישראל. מורקוס החלה לרקוד בילדותה, היתה הרקדנית הערבייה הראשונה שהצטרפה לסדנת המחול באולפן מטה אשר ושיתפה פעולה עם יוצרים יהודים רבים הפועלים בתחום המחול ובתחום התיאטרון. כיום היא עוסקת, לדבריה, ב"גידול דור חדש של רקדנים". לקראת העלאתה של יצירת מחול חדשה המתמקדת בנושא הנכבה, כשבלבה עדיין יש תקווה להקים מגמת מחול

לא באים לשיעור כדי להיענש. אני רוצה שהם יבואו לשיעור ויעבדו אתי, ייהנו ויראו את החיים בכלל ממקום רחב יותר, לא צר. אני שואפת שהמחשבה שלהם והיצירתיות שלהם יגדלו. מבחינת חינוך, אני גם נותנת חפצים, סיפורים, מוסיקה, הקשבה, משחק ביחד, עבודות הנבנות על פי תמונות, על פי וידיאו, כדי לתת כלים ליצור. יש ילדות שבאות מהבית מאוד יצירתיות, מאוד כיף לעבוד אתן, אבל החלל סגור אצלן. אז (צריך) לפתוח להן את זה, שיגדילו את התנועה שלהן, שייילו רחוק. גם המפגש עם הפרטנר, עם הקבוצה, עם החפץ, או בנייה של טיול בתוך החלל ופיתוח הדמיון הם דברים מאוד חשובים. העבודה שלי באה עם הרבה דמיון, גם אם אני מלמדת טכניקה קלאסית. איך ילד יבין שהוא צריך לעשות פלייה בראשונה ולפתוח את כפות הרגליים שלו וגם את הברכיים, ממש בצורה טובה, ולא לקחת את האגן אחורה כמו ברווז? אני בונה את זה מהדמיון. כך גם את המחשבה איך לעשות טונדו בלי לקחת את כל הגוף קדימה, איך לקפוץ, איך להתגלגל, איך להרים את הידיים. פעם היו מחזיקים גביעים בידיים, אז אני נותנת להם להחזיק כוס ביד ואז לשחרר. לפעמים מחזיקים עיפרון. אני משתמשת בהרבה שיטות וחפצים, בעיקר בעבודה עם גילאים קטנים. עם הגדולות עובדים יותר בדמיון מודרך, אם בקלאסי ואם במודרני. אני ממש מאמינה בזה, ויש תוצאות טובות. אני חושבת שחלק מהם יגדלו ויהיו מורים למחול וחשוב שיהיה להם מספיק ידע להעביר את השיעורים. ככה אני משיגה את המטרות שלי יותר מהר. אני גם משתמשת הרבה במוסיקה שאני יוצרת. אני שרה את קצב התרגיל והילדים זוכרים אותו יותר טוב. הם לומדים את השיר ואז הריקוד מבחינתם הוא שיר. כשהם עולים על במה, גם אם הם לא פותחים את הפה, המנגינה מתנגנת בראש שלהם וזה מפתח אצלם את האוזן המוסיקלית. ברגע שילד יודע לספור, הוא יודע לרקוד".

יש לזה קשר להישגים שלהם בלימודים?

"כן, לתלמידים אצלי יש ציונים ממש גבוהים. תשמעי, מה מביא ילד לעמוד שעה בכיתה, לעשות קלאסי מול הבר? התמדה. זה מתחיל מילדות. תארי לעצמך ילדה שהתחילה בעשר דקות מול הבר בטרומ בלט בכיתה א' וחזרה על התרגילים האלה. זה לא קל להיות שם, ילד רגיל רוצה לרוץ. חשוב לי לציין שאני לא הורסת את הריקוד החופשי, מאוד חשוב לשמור את מה שהם באו ממנו, כי זאת האמת שלהם. צריך לתת את זה במינון נכון בילדות ולהקשיב גם לילדים. את כמורה מתכננת שיעור וקורה משהו שמשנה את מערך השיעור. עלי לדעת לא להתעקש, לזרום עם הילדים. ברגע שאני זורמת, אני חוזרת לחסלול. לאט לאט התלמידות שלי נכנסות לסוג של ריקוד. ככה זה גם בבית ספר, בהדרגה הם יכולים לשבת יותר זמן ללמוד. גם

אם הם יודעים שיש להם מבחן ואחר כך שיעור אצלי, הם לא ייעלמו מהשיעור".

איך משתלבים לימודי המחול בבית הספר, אם בכלל? האם יש בגרות במחול?

"קודם כל, עם תלמידים בגיל של בחינות בגרות אני צריכה להיות יותר גמישה. אני לא רוצה לקבל אחריות על כישלון בבגרויות. זה מאוד חשוב שישליחו בגרויות, כדי שימשיכו ללמוד. יש הדדיות שנבנית לאורך שנים, בגלל זה אני לא קופצת ממקום למקום ללמד. אני מאמינה בתהליך ארוך, שבונה אמון ואת רואה את תוצאות החינוך שלך כמורה. בנוגע למחול בתוך בית הספר, אנחנו בתהליך. אני מלמדת עכשיו אותם תכנים שהם לומדים לבגרות בסטודיו שלי, מפני שכבר שלוש שנים אני מנסה לפתוח מגמה מחול ראשונה במגזר הערבי, ואני בתהליך הדורש הרבה סבלנות. בינתיים יש לי תלמידות שרוצות לעשות בגרות, אבל אני צריכה לרכז אותן במקום אחד, כי אני לא יכולה לפתוח מגמה בכל בית ספר. יש לי שישה תלמידות ותלמידים שלמדו בנעתון, ועכשיו עוד תלמידות שיעברו אצלי. הן כרגע בכיתה ט' ואני מאמינה שאם זה יסתדר נפתח בספטמבר את המגמה, ובעוד שנתיים תהיה לי קבוצה גדולה שתעבור בגרות. אצלנו במגזר הערבי מאוד חשובה התעודה, בעיקר במחול, שלא נחשב תחום מקצועי".

האם יש בבתי ספר ערביים מגמות אמנות אחרות?

"יש מגמות תיאטרון ותקשורת. במחול אין לנו אפשרות לפתוח מגמה בבית ספר אחד. אני רוצה לבקש מהמפקחת על המחול (במשרד החינוך) ליצור מסגרת גמישה. כלומר, שהם ילמדו את השיעורים המעשיים אצלי ואז יורידו להם שעות מבית הספר. את התוכן העיוני – תולדות המחול, אנטומיה ומוסיקה – ילמדו בימים מרוכזים. אצלנו נהוג שכל ילד נשלח לבית ספר שקרוב לכפר שלו. בעבר זה היה ככה גם בנעתון. כל אחד למד בבית הספר שלו ועשו את הבגרות שם (בנעתון). רק לפני שנתיים החליטו להעביר את הבגרות לכברי. זה מה שאני רוצה, שנלך לגרסה הישנה, בשביל לחזק את המגמה במגזר הערבי. אם המגמה תהיה בנויה כמו שצריך, יגיע אלי עוד נוער. לא הכרחי שיעשו חמש יחידות בגרות, שיעשו שלוש יחידות או יכתבו עבודת גמר".

איך הורי התלמידים מתייחסים למחול?

"זה היה תהליך (שהתפתח) לאורך הרבה שנים. בהתחלה היה מיעוט של שלושה־ארבעה כפרים שבהם לימדתי בלט. עכשיו בכל כפר דורשים מורים. בנוגע ללהקה – אני רוצה שזה יהיה הבית החם לערבים שרוצים לרקוד וליצור במחול.

בעבר ההורים שלחו ילדים ללמוד דבקה והיום הם לומדים בלט – בנות בעיקר. בנים הולכים בעיקר להיפ־הופ וברייק־דאנס. עכשיו הקפוארה נכנס חזק, וגם ריקודים סלוניים התחילו להתעורר. תשמעי, זאת עבודה שנעשתה בחריצות גדולה. למשל, מי שלמד אצלי כבר התחתן, את יודעת, והילדים שלו באים אלי. הם לא המשיכו לרקוד, המשפחות לא תמכו בזה שירקדו. הלהקה שלי היום מורכבת מתלמידים שאני גידלתי מאפס, ועכשיו התחילו ממש לרקוד כלהקה. אני מאמינה שהם ימשיכו לרקוד, כי חלק מהן גם מלמדות. התלמידות שלי בנות 22-24 והן מתפרנסות מזה. רציתי שהבנות האלה ייצאו ויעשו אודישנים בתל אביב, אבל עדיין יש פחד לצאת מהחממה הזאת של המגזר הערבי. אין להם בעיה לעשות סדנאות ועבודות משותפות, אבל להקת 'רימאז' היא הבית שלהם. בין השאר זה ככה כי המסגרת גמישה.

להקת רימאז במופע Palestine the Exodus and the Odyssey מאת ראבעה מורקוס, רקדן: אייפן ספיייה, צילום: ניקולה עודי

Rimaz Dance Company, Palestine the Exodus and the Odysse by Rabeah Murkus, dancer Aiman Safieh, photo: Nicola Odeh

אנחנו עדיין לא עובדים יום־יום, כי אין לנו תקציב. אני לא משלמת להם עם תלוש משכורת. אנחנו רק בתחילת הדרך. רק על מופע אני משלמת להם ועל דלק – והחזרות הן בחינם. לפעמים אני מוציאה מהכיס שלי, או מתקציב בית הספר למחול. אין כסף. הן מבינות שזה תהליך. אם הן לא היו מבינות, הן לא היו אתי. זה סוג של מאבק. מצד אחד, ההורים לא מסכימים שהילדות שלהם יהיו רקדניות ומצד שני הם רואים שהן מלמדות ומתפרנסות. למשל, בשפרעם או במקומות קטנים נתתי לאחת מהן שש שעות שתלמד במקומי, כי צריך לתת להן צ'אנס. למשל, אם אני עכשיו אצא לחופש, אני צריכה שילמדו במקומי. זה נהדר, כי הן יודעות את השפה שלי".

האם הן נעזרות בך כמורה מלווה?

"כן, קרה בעבר שלא יכולתי להדגים ונתתי הנחיה והבנות הדגימו, כמו סטאז'. הרבה בנות שרקדו אצלי הלכו ללמוד באוניברסיטה וחזרו לרקוד אצלי. ואז גם יש להן הכוח להגיד להורים, אני לא רוצה להמשיך בלימודים, אני רוצה לרקוד. תארי לעצמך, מותר להן לגור בתל אביב או בירושלים כשהן לומדות מקצוע רגיל באוניברסיטה, אבל לא אם הן לומדות מחול. לכן הן מחכות עד שיתחזקו וחוזרות. אני לא יודעת כמה אני עושה. אולי זה משהו קטן, אבל אני רוצה שיהיה להן לאן לחזור, מצדי שיבואו רק בסוף השבוע לרקוד. גם בנצרת יש מורה שמלמדת קלאסי ומודרני. שתינו נלחמות בתופעה של מורים לא מיומנים, וכאלה יש המון במגזר. אלה מורים לא מקצועיים, שאומרים שהם מלמדים בלט, אבל

להקת רימאז במופע Palestine the Exodus and the Odyssey מאת ראבעה מורקוס, רקדניות: מריה דלה, מונא משיעל, צילום: ניקולה עודי

Rimaz Dance Company, Palestine the Exodus and the Odysse by Rabeah Murkus, dancers: Maria Dally, Mona Msheal, photo: Nicola Odeh

זה לא בלט. הם מלמדים לעלות על נעלי פוינט, אני לא מלמדת את זה. אני מכירה איזה אוקראיני שמגיע ממחול פולקלור. שאלתי אותו: למה אתה מלמד לעלות על פוינט אם לא הגעת ממחול קלאסי? הוא אמר לי: 'עזבי אותך, ראבעה, אלה ערבים, הם לא יודעים מה זה בלט'. אמרתי לו 'סליחה, אתה נשוי לערבייה ויש לך ילדות ערביות ואני לא מרשה לך'. זה חוסר אחריות. אני נלחמת באנשים שהורסים את המחול. אני חברה בוועדת סל תרבות. שולחים אותי בעיקר למגזר הערבי, ואני רואה מחול ערבי שהוא אסון – סתם תנועות באוויר, ריצות, ספורט, תאורה ותפאורה על הפנים, ואני מתביישת ולא מאשרת".

מה יש בסל התרבות שמיועד למגזר הערבי?
"יש תיאטרון. הרפרטואר בסדר יחסית. ללהקה שלי אסור להיכנס לסל תרבות (כי אני חברה בוועדת סל תרבות) וזה ניגוד אינטרסים... אחרי שאצא מהוועדה, אגיש את הלהקה. לפעמים אני רואה הצגה מאוד לאומנית, פלסטינית יותר ממני. מלחמה, אינתיפאדה, נגד יהודים, ממש פונדמנטליזם. אתה לא יכול לעשות דבר כזה ולהגיש את זה לוועדת הסל, וגם לא לתלמידים, מכמה סיבות".

אשר ליצירה שלך, להבנתי כוונתה לחבר את הקהל והרקדנים לזהות שלהם, לאירוע שקרה לעם, לסבא ולסבתא...

"בדיוק, כי הפצע עדיין פתוח. הרי ההורים שלי עברו את זה, את המלחמה. לאומני זה יותר רע, זה משהו שאתה מצית. וגם אין בזה אמנות, אין בזה מחול".

ספרי לי על העבודה.

"שם העבודה 'אל־סירא ואל־מסירה', או 'אקסודוס והאודיסיאה'. קשה לתרגם לעברית במדויק, אל־סירא זה הנרטיב ואל־מסירה – התהלוכה או מהלך של חיים. העבודה התחילה מהאהבה שלי לשני אמנים פלסטינים בשם איסמעיל ותמאם שמוט, פליטים שחיו יחד בירדן. איסמעיל מת לפני שלוש שנים. המפגש הראשון שלי עמו היה ב־1997. אבי, סוחר אמנות, היה חבר שלו. איסמעיל צייר הרבה את העם הפלסטיני לפני הנכבה ואחריה, ואשתי תמאם עדיין מציירת. אולי מכיוון שאני רקדנית, אני רואה בציוריו תנועה, חיים, צבעוניות. בציורים של תמאם יש צבעים חזקים והרבה פרטים. הציורים העסיקו אותי זמן רב. לפני שנתיים וחצי החלטתי שאני לוקחת כמה ציורים ומחיה אותם על הבמה, את ההיסטוריה של העם הפלסטיני. גם מי שלא מכיר את הסיפור רואה דרך הציורים שיש כאן עם שנושם ויש לו חלום, ומשם זה התחיל. את תהליך העבודה בניתי עם פיראס בעלי, גם הוא אמן, והתחברנו לאותו דבר בציורים. התחלנו לעבוד עם הרקדנים ובמשך שנתיים וחצי לא יכולנו לצאת עם זה כי לא היתה לנו תמיכה כלכלית משום כיוון. אם נבקש מהיהודים יגידו שזה פלסטיני, ואם נפנה לפלסטינים יאמרו שאנחנו ישראלים. החבר'ה שעבדו אתי עברו תהליך של למידה. ביקשתי מהם שיפגשו אנשים שעברו את הנכבה, ויראו סרטים. בתקופה הזאת למדנו על הציורים, מה מאחורי כל ציור, ונבנו עבודות קומפוזיציה בהדרכתי ובשיתוף אתם. חשוב לי שהתנועות יבואו מהגוף שלהם, כי הם נמצאים על הבמה, וגם שיבינו את השפה שלי. אחר כך נסענו לירדן, אני ופיראס, וביקשנו רשות מהמשפחה להשתמש בציורים. הופתעתי מאוד כשתמאם הסכימה. הוא אמן פלסטיני חשוב מאוד, הראשון שעשה תערוכה בעולם בנושא הפליטים הפלסטינים בקהיר ב־1958. בחרנו ביחד מתוך

סדרת תמונות שציירו זוג האמנים ב־1997, לאחר ביקור ראשון בארץ מאז 1948. הם ביקרו בבית שבו גרו אז, וחזרו לעמאן לצייר את כל הרגשות. הם ציירו את הילדות, השמחה, כאב הפליטות ואז האינתיפאדה. את החלום וחיי הפליטות ואת אוסלו. תמאם נתנה לנו סרטים עליה ועל בעלה והקרנו אותם ללהקה. לרקדנים נפתח משהו והחיבור הפך חזק יותר. בארץ אי אפשר ליצור דבר שלא קשור למלחמה, או לצבא. תראי את רמי באר – על השואה, על הצבא. יש לעבודה כמה רבדים, כל פעם נוסף משהו. במאי קיבלנו הזמנה מתמאם להופיע באזכרה של בעלה. היו הרבה אנשים חשובים, מחמוד דרוויש היה חבר טוב שלו. העלינו את המופע בירדן, פעם ראשונה ראו מחול פלסטיני מתוך ישראל, שמספר את הסיפור שלהם. יום לפני כן הזמנו לביתה. אז התמונה השלמה מבחינת הרקדנים. נכנסו הביתה, הם ראו את התמונות, ראו את תמאם, הרגישו אותה, הם בכו, חיבקו אותה וצילמו את התמונה האחרונה שאיסמעיל צייר. היא עטפה אותם, אפילו שעוד לא ראתה את העבודה, בטחה בנו. בהופעה החבר'ה רקדו ובכו. היה יותר רגש והיתה להם נוכחות מיוחדת על הבמה".

איך בנוי הריקוד?

"כל תמונה בימתית מורכבת בהשראת כמה תמונות מצוירות. יש שמונה תמונות, סולו, דואט וקבוצה".

מה התפקיד של אמל, אחותך הזמרת, במופע?

"אני משתמשת במוסיקה של בעלה. גיליתי שהציירים מאוד אוהבים את השירה של אחותי ולמעשה,הםהאזינולשיריםבזמןשציירו.הופתעתי לנלות את זה באזכרה. עשו עליו סרט והשתמשו בשירים של אמל. היא מייצגת דמות שמופיעה כמוטיב בציורים, דמות של אישה אוחזת עששית, האור, התקווה. בהתחלה אני גילמתי אותה, אבל במופע בירדן שילבתי את אמל, שגם שרה על הבמה. השתדלתי שהנוכחות שלה תהיה עדינה, ולא תיקח מהכוח של הרקדנים".

לסיכום, איך את רואה את התקדמות התהליך ואת עתיד הלהקה?

"לשמחתי אנחנו מוזמנים עם המופע לפסטיבל מחול עכשווי ברמאללה, וכנראה גם לאירופה. אני מקווה שאצליח לזכות בתמיכה כלכלית נוספת ולהמשיך ולפתח גם את הסטודיו וגם את הלהקה. אני עובדת קשה, אבל גם קוטפת את פרי עמלי".